

'Je moet verrassen, risico's durven nemen'

Door Nico de Boer

De teloorgang van een man. Voor hoofdrolspeler Gijs Scholten van Aschat is dat de kern van *In ongenade*, de nieuwe voorstelling van Toneelgroep Amsterdam. "Het is een hele kluif, die rol. Ook buiten de repetities ben ik er druk mee bezig. Maar het is altijd leuk om een mooie rol te spelen. Daar moet je wat voor over hebben."

Het stuk *In ongenade* is een bewerking van *Disgrace*, de beroemde roman van J.M. Coetzee, de Nobelprijswinnaar van 2003. In de voorstelling speelt Gijs Scholten van Aschat de Kaapse professor David Lurie die te midden van de raciale en seksuele verwarring van na de apartheid grote vernederingen moet doorstaan. Het stuk gaat over menselijkheid, waardig gedrag, en over het onderscheid tussen mensen en dieren.

Voor Gijs Scholten van Aschat (1959), een van 's lands beste acteurs, gaat het vooral ook over 'de teloorgang van een man'. "Lurie heeft zijn leven op een bepaalde manier gerangschikt. Maar als in een dominospel vallen de stenen om waaraan hij houvast had, en wordt hij teruggeworpen op zichzelf, op wie hij is en hoe hij in het leven staat. En afgezien van dat persoonlijke verhaal is het stuk een parabel over de situatie in Zuid-Afrika", zegt de acteur, die zich na de repetitie op een luie bank heeft genesteld in een ontspanningsruimte van Toneelgroep Amsterdam, met een weids uitzicht over Amsterdam.

De roman *In ongenade* verscheen in 1999, niet zo gek lang nadat de apartheid in Zuid-Afrika werd afgeschaft. Dertien jaar later heeft het land zich verder ontwikkeld. Speelt dat in de voorstelling een rol? "Nee. Ik denk niet dat de situatie de afgelopen tien jaar nu zo dramatisch veranderd is", meent Scholten van Aschat, die niet lang geleden in Zuid-Afrika was voor de opnamen van de film *Tirza* (naar de bestseller van Arnon Grunberg), waarin hij de doorgedraaide vader Jörgen Hofmeester speelde.

In *In ongenade* speelt hij andermaal een vader, en opnieuw eentje met een passie voor de letteren. Deze literatuurprofessor David Lurie wordt uit de gesloten academische wereld verstoten vanwege zijn relatie met een studente, waarna hij zijn heil zoekt bij zijn dochter Lucy op het platteland. "En daar gelden andere regels dan die

van *law and order*. Hij krijgt Lucy dan ook tegen zich." De verschillen tussen vader en dochter zijn groot. "Hij komt uit de moderne stad. Zij heeft een boerderijtje waar ze tomatenplanten houdt en voor de honden zorgt. Dat is het." Overeenkomsten zijn er ook. "Ze zijn allebei koppig en eigenwijs. Als de boel op scherp staat, zetten ze allebei de hakken in het zand. Hij zegt: 'Is dit nu

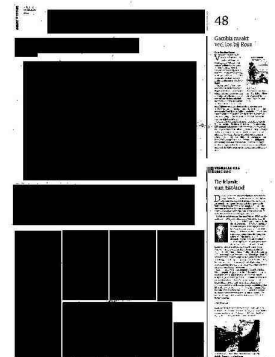
wat je van je leven wilt?' Zij zegt: 'Dit is genoeg.' Hij begrijpt dat niet. Hij probeert het wel, maar het is een aaneenschakeling van ellende die ze over zich heen krijgen. Zij probeert met die ellende in het reine te komen, terwijl hij zich ertegen verzet en gestraft wordt."

Een van de heftigste scènes is die waarin vader en dochter door zwarte overvallers worden belaagd. Lucy wordt verkracht, Lurie wordt op de wc in brand gestoken, en overleeft het maar ternauwernood. Lucy weigert echter aangifte te doen. Dat stuit bij haar vader op groot onbegrip. "Hij verzet zich vanuit zijn idee van wat goed en slecht is, en in wat voor wereld hij wil leven. Hij doet dat ook uit liefde voor zijn dochter."

De geletterde man uit de stad maakt op het platteland een radeloze indruk. "Maar vergis je niet, intellectuele capaciteiten hoeven niets te maken te hebben met emotionele ontwikkeling. Daarbij is Lurie iemand die zijn pik achterna loopt. Maar, hij wordt ouder, dus dat gaat niet zo makkelijk meer."

In Lars Noréns huwelijksdrama *Demonen*, jaren geleden bij Het Nationale Toneel, speelde Scholten van Aschat een van de mooiste en zwaarste rollen uit zijn meer dan dertigjarige carrière, al zag je de worsteling er niet vanaf.

Niet minder zwaar was recentelijk zijn fenomenale Richard III, met liedjes van Tom Waits. De rol van David Lurie doet er nauwelijks voor onder. "Het is een gecompliceerde rol. Daar ben ik nu mee aan het worstelen. Hoe breng je dat over,

die houding van onverzettelijkheid. We proberen het op een zo simpel mogelijke manier te vertellen, zonder toeters en bellen." Dat 'we' slaat naast Scholten van Aschat op zijn medespelers en de Vlaamse topregisseur Luk Perceval, met wie hij voor het eerst samenwerkt.

Gijs Scholten van Aschat heeft als veelzijdig vakman een grote staat van dienst, zowel op het toneel als in de film en op tv. Hij speelde uiteenlopende rollen, van het lichte genre tot klassiek. Hij speelde bij toonaangevende gezelschappen als Orkater, Het Toneel Speelt en Het Nationale Toneel. Na ruim twintig jaar als freelance acteur te hebben gewerkt, zit hij sinds vorig seizoen bij een vast ensemble, Toneelgroep Amsterdam.

"Waar ik vroeger te hooi en te gras mijn rollen bij elkaar sprokkelde, wacht ik nu af wat ik te spelen krijg. Daar heb ik zelf niet zoveel invloed op." Voor uitstapjes is niet of nauwelijks ruimte. Dat geldt ook voor filmrollen. "Als de mogelijkheid er is, kan het. Maar in deze periode repeteer ik elke dag, dus moet ik alle aanvragen terzijde leggen.

Er was een film die in het voorjaar gedraaid zou worden. Daar heb ik auditie voor gedaan. Uiteindelijk bleven er twee over en ik werd het niet. Dat gebeurt ook."

Met lede ogen ziet hij aan hoe het toneel door de bezuinigingen steeds verder onder druk komt te staan. "Maar ja, wat wil je ook met zo'n regering?" zegt hij, met stemverheffing. "Het wordt je niet gemakkelijk gemaakt. Nou moet ik zeggen dat deze voorstelling heel goed loopt, een derde van de kaarten is al op voorhand verkocht, ook in de provincie. Maar het zijn zware tijden. Het wordt de mensen niet echt leuk gemaakt om naar toneel te gaan. De btw is omhooggegaan. En 'Den Haag' stort veel vuiligheid over ons uit. Dat we onze hand ophouden en subsidieslurpers zijn."

Vorig jaar wist hij zelf op vruchtbare wijze de voorstelling *Richard III* te verkopen. "Je probeert te doen wat je kunt. Iedereen probeert de zalen vol te krijgen. Daarom zijn de verwijten zo belachelijk. Ik wil niet zeggen dat je het publiek altijd precies moet geven wat het wenst. Het is als acteur ook de lol om vernieuwend te zijn, om dingen uit te proberen, niet alleen maar te doen wat de mensen willen. Je moet ze ook verrassen. Risico's durven nemen."

Voorstelling *In ongenade* van J.M. Coetzee. Regie: Luk Perceval. Bewerking: Josse de Pauw. Met Gijs Scholten van Aschat, Felix Burleson, Charlie-chan Dagelet, Janni Goslinga, Sergio Hasselbaink, Hugo Koolschijn, Djamila Landbrug, Chris Nietvelt, Celia Nufaar en Vanja Ru-kavina. Te zien tot eind maart, onder meer in Groningen (14 februari, Stadsschouwburg) en Zwolle (20 maart, theater De Spiegel).

▲ Gijs Scholten van Aschat met Toneelgroep Amsterdam in een beklemmende scène uit *In ongenade*, naar het boek van J.M. Coetzee. Foto's: Jan Versweyveld